

Живорад Лазић — Књажев секретар

Уредник:
Деспот Деспотовић

Copyright © 2022 Милош Лазић
Copyright © 2022 за Србију Талија Издаштво

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

www.talijaizdavastvo.rs

Живорад Лазић

КЊАЖЕВ СЕКРЕТАР

Талија издаваштво

Ниш, 2022

Књажев секретар

I

Л ако корачање у суседној соби, цијук поклопца на шкрињи, то она — Мала госпођа — Јеленка, своју спрему вади, у кошуљи је најволео видети, са дугом расплетеном косом. У папучама је, меко гази по ћилиму, уздише; кад би је позвао лаким ударцем длана о длан, или јој отишао сада, зајутарја летњег. Кроз одшкринут пенџер зачу цвркут врабаца са оближње багремове крошње, а познато је било да књаз не воли никакову галаму, па ни гласно цивцање, док му санак лебди над затвореним очима и набраним владарским челом. Отишао би Јеленки и припио би се уз њену глатку кожу. Хајдучица је била.

Прну јато врабаца и одлете незнано куд, а Милош се опусти, раширивши руке повише главе, мушкост га је спречавала да се својој јутарњој дужности посвети с првим будним тренутком, толико је посла у Србији и дому његову, а све мање времена. Јеленка излази, чује лагану шкрипу врата — а наредио је да шарке буду нечујне, блесава послуга непрестано дрема, е да није још дренова књажева штала, дом би његов, сви конаци, у коров зарасли; а имао би преча посла од тога: свој живот спасавати од потуљеног дивљег света, што једнако би кагда на власт ударао. Јеленких глас из авлије, милозвучан, затим кратак кикот; једнако с тим њеним пратиљама, често их

затиче како се држе за руке, припијене, и нечему смијуље, нека чудна нежност између Јеленке, Гицине пређашње жене, и њених миљеница, које клече пред њом, дворећи је и пиљећи јој у тамне, дубоке очи.

Била је Туркиња, из харема су је извадили, а потом жена чувеног влашког разбојника Гице, који се никако није предавао, него с бандом харао, не либећи се ни на књажев мал ударати. Измицао је опаки Вла', и књаз, да би му доакао некако, бар издалека (а о крушку би требало ђавола) нареди да се у Пожаревац доведу Гицина мати и жена, да их испитује и мало застраши. Наједаред тада осети слатку малаксалост пред Јелениним погледом, умилним и пријатељским, као да је дошла на послушење, а не да одговара за злодела мужа јој. Милош се мало суздржао од прве поривне сласти, и, пошто се издра, рече баби да се губи из Пожареваца у Хомоље, и да сина наговори властима да се преда, док је још милости у књажеву срцу, а Јеленки нареди да остане. „И биће уз мене, док се Гица не преда и покорно служи попут других људи у царевини и књажевству.“

Баба проли неколико суза, не би ли се рекло да јој је жао снахе више но сина, али климну главом, па пољубивши господареву руку, оборених очију изиђе из оцаклије и уз пратњу пандура прође кроз капију. Милош је гледао како је баба застајала, освртала се, надајући се ваљда да ће и снаха ускоро за њом, али, напоследку, изгуби се у врх кривог сокака, схвативши да је за сваку надежду касно. Откако је оно Петрију из Босне убила, Милош није Љубицу пуштао близу, нити се она више осмели да му љубезнице и жене мрко гледа, испитује, или спречава у њи'овом приближавању коци Милошу, који се никад женских нежности заситити није могао.

„Е, Милоше, Милоше“ — прошапта књаз самом себи. „Отежеш се као шаров у постели, а около вребају убилице, сви прижељују твоју главу, јер се повише других глава издигла, види се произдаље, и смета свима осталима. Пас им матер јебо, неће је имати док је памети у глави и среће у јунака. Могли су ми је одсећи толико пута, е стављао сам је у торбу и кад није требало! Но, прође све, и, уместо моје, исекоше Карађорђеву, а био је јунак; Црни се борио, но није било у његовом путу мудрости, и није требало брата Маринка да обеси због кесе гроша! И то је можда божја промисао што се оне зоре, на сам дан Светог арханђела Гаврила збило, када је Никола Новаковић секиром замануо. У само свитање поред шуме, на Драгићеву трлу, знао сам да ће тако бити, јер и није могло друкчије! Црни се није смео враћати тамо одакле је утекао — него у бели свет. Росија је широка, могао је и на корабљу, па у Америку! Не бива се двапут вождом. Ни Наполеон то није могао! Е, не дај боже да мене из Србије протерају, куда би и што би с мојом децом, синовима ми Мањом и Миљцем, и куда би са Савком? Ето, слуга сам био, гладан и бос, а сада нема те жеље која ми није надомак, и самога султана подмићујем; паре, паре, проклете биле, поваздан ми долазе и ишту са свих страна; свет се мучи јурећи за дукатом и грошом!”

Одјекну некакав мукли глас из мутвака. Ето, јутро осваја, сви, стрепећи и ходајући на прстима, чекају њега да изађе из одаја и објави нови дан. Да не устане, да остане лежећи, нико не би знао шта би и куда би, у општој забуну би повадили јатагане и пиштоље, крв би пролили док се не би најјачи издвојио. Примирили би се, али с потајном жељом да првог сможде, чим њи'ова снага на двлада његову. Тако је то! Милош скочи и гурну капак. Указа му се авлија, послуга у ходу, или на послу, сунце

је обасјавало Крагујевац и владарев двор. Примећивао је како се повремено дижу главе оних који знају где спава и траже га погледом. Вирну и према крушки, о чијој сувој грани виси обешени Гружанин; ако, то је најлепши украс за авлију праве власти. Нека цене живот сви они који би живети хтели у господаревој близини, чији гнев каштигује, убија, али и награђује, и воздиже!

Навуче чакшире, па се искашља и изиђе у предворје. Већ су га чекале две жене са ибриком ладне воде и белим убрусом.

— Добро вам јутро, господару!

Приђоше му руци. Никада му није било сувишно и мрзосно целивање његове мушке деснице.

— Живе биле, кћери!

Поливаху га, пунећи му спојене шаке свежеом бунарском водом. Милош се пљускао, прво опра очи, потом лице, а налослетку овлажи врат и рутаве груди. Бркови му се напунише светлим капима, а врхове усана овлажи танак млаз, који се сливаше са чела. Прихвати пешкир и истрља се, гласно хукну, а потом прихвати аљине. Обуче се брзо, ту није волео отезање, па се упути у собу, названу Богомоља. Прекрсти се и припали свећу пред иконом Христа Бога, који пострада за човека, као што и многи други изгибоше у великим мукама, но ни имена им се не зна, и нико им свећу не залали. Колико их је видео на кочеве набијене. Неки су још живели, колутајући рчима, и он је наређивао да им прекраћују муке сабљама и куршумима. И њега су могли набити на колац — не једаред, но сто пута, али бог није дао; и зато му се молио сваког јутра у двору, на путу, или било којем ином месту. Бог је свуда и драга му је молитва раба Милоша, као што је рабу Милошу исказивање покорности и хвале његовој власти мило свагде и на сваком месту. „Непокорне мо-

рам, боже госпoде, макнути са свога пута, јер си ме изабрао да владам, а нико и нигде још није видео питому владу и нежног владара. Ни овај, нити било који други народ не љуби лабаву власт особито и брзо би с таквом влашћу раскрстио.” Момак принесе кадирницу са жаром, а коџа Милош спусти неколико груменова тамјана, удахну опојни мирис густог дима и махну главом, што беше знак да се момак повуче из „Богомоље”. Волео је књаз остати сам са својим свецима, које кади, крстећи се и загледајући им у светле ликове. „Господ је војвода над војскама и сатирао је друге војске неверникове, не штедећи им ни децу, е што се ја не би ослобађао грешних поданика: тако да их не мучим, него по ноћи, обично намах скраћујем за главу, пошто мртва уста не говори!” Присетивши се убиства митрополита Милентија Никшића — фанариоти су му говорили да реч Милентије значи забринут — окади и себе. „Онај пијани Штитарац, е морам га бити још данас, за видеда. Наћи ће се некакав разлог, а довољно је и што се ево, по ко зна који пут, на молитви присећам и срдим због његова злочина. Лепо сам му рекао да свету главу шабачког митрополита Милентија скине пиштољима на путу, по мраку, и то тако што би било изједаред, па да се ни преосвештени не мучи, нити бог љути. А Штитарац се од дуга чекања напио у механи и заспао, па кад је екипажа прошла, потеци за Милентијем. Није га могао стићи. (Е пола Србије још спава, мало јој бијаше петовековног сна и ропства, него би једнако дремала, само ћу је од те спављивости брзо излечити и одбити! Ил’ ћеш бити будна — или се сели на други свет, па тамо у рајском врту дремуцкај до миле воље). И тако је пијани Штитарац упао у митрополитов двор, па свету главу, што је у страху побегла у оцак, извукао сву гараву и преклао, а рекао сам да пуца;

и, напоследку, закла још и његова момчића, само зато што је мало закукао! Е, Штитарче, нећеш ми овај бели данак провести без каштиге! Биће те моји момци, јал Бекета, јал Шаренгаћа, а може бити и обојица, осетићеш лаку руку и тешку шибу!”

Милош се прекрсти, склопи руке и, погнувши главу, шапатам се обрати богу и свецима:

— Ва имја оца и сина, и светога духа! Амин! Амин! Амин!

— Боже, и данашњи красни данче, јутрошње јутарце, и јарко сунашце, помилуј мене грешнога!

— Свеци Божји, који сте у Господа Бога свети, вама се молим и поклоним, молитe Бога за мене грешнога! Свети Петре, Павле Апостоле, Марко и Матија, Луко и Јоване — четири ступа јеванђелиста, који држите небо и земљу, свима се молим и поклоним, молитe Бога за мене грешнога!

Милош за тренутак помисли да ли да скрати молитву, али му прекоран поглед његове крсне славе прекиде грешну мисао. Књаз се поклони светом Николи, рибару:

— Свети оче Николаје, моје крсно име, ти се највише моли Богу за мене грешнога, јер те славим, и славиће те док је порода у Обреновића, како ја и моја браћа, тако и моји синови, Милан и Михаило... Света Тројице, јединосуштна и нераздељна, буди ми трезвитељница и покровитељница на сваком месту... Свети шестокрили аранђеле Михаило, сакрили ме твојим крилом, одбрани ме сваке муке и ђавоље области... Свети Јоване Крститељу, свети Ђорђе Великомучениче, свети Димитрије, свети преподобни оче Андреја, свети првомучениче Стеване, свети Василије, свети Теодоре, и вама се молим и поклоним, молитe милостивнога Бога за мене грешнога! Свети Илија, свети Пантелија, сви у Бога свеци, Божји угодници,